

Magdalena Skoblar

PONOVNO OTKRIVEN RADOVANOV PORTAL

Na dan Sv. Ivana Krstitelja, 24. lipnja 2006. godine javnosti je predstavljen obnovljeni Radovanov portal. Time je označen i kraj restauratorskih radova na trogirskoj katedrali koji su u posljednjih šest godina obuhvatili kapelu Blaženog Ivana Ursinija, krstionicu, predvorje i Radovanov portal. Opsežne i skupe radove na samom portalu zajednički su financirale međunarodne zaklade *Venetian Heritage Inc.* i *Getty Foundation* te Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Provedba radova također je ostvarena u sklopu međunarodne suradnje između talijanskoga restauratorskog tima iz venecijanske radionice *San-sovino*, na čijem je čelu Toto Bergamo Rossi, i projektnog tima Konzervatorskog odjela u Splitu, koji je predvodio Radoslav Bužančić, a u kojem su bili i Vanja Kovačić te Joško Belamarić, pročelnik navedenog odjela.

Prvo je obnovljena renesansna kapela Ursini, a zbog "kvalitetne i pomne restauracije zasnovane na znanstvenom istraživanju i međunarodnoj suradnji" nagrađena je nagradom *Europa Nostra* za 2002. godinu. Restauratori i konzervatori odstranjivali su višestoljetne naslage čađe i voska od svijeća pažljivo odabranim metodama čišćenja kako se kamen ne bi uništio, već sačuvao od daljnjeg propadanja. Kod svakog tko nije sudjelovao u radovi-

ma i njihovu nadgledanju bjelina obnovljene kapele morala je izazvati trenutnu reakciju iznenađenja i osupnutosti zbog jasnoće vizije njezine unutrašnjosti. Potom se pristupilo obnovi krstionice i portala katedrale, koji je osim uobičajenom mehaničkom čišćenju bio podvrgnut i laserskom skidanju slojeva nečistoće. Obnova portala ponovno je otkrila izvorno zamišljenu polikromiju ostvarenu korištenjem bijelog kamena i crnog granita.

Iako je o kompleksu trogirске katedrale već puno toga napisano i rečeno, povodom završetka obnove Radovanova portala ukratko ću rezimirati dobro poznate spoznaje i osvrnuti se na neka pitanja vezana uz stanje očuvanosti i način obnove. Današnja katedrala Sv. Lovre izgrađena je početkom 13. stoljeća na mjestu starije, trobrodne ranokršćanske bazilike. Ta ranokršćanska bazilika nije bila katedralna crkva jer je Trogir dobio biskupiju tek u drugoj polovici 10. stoljeća. Romanička katedrala gradi se kao trobrodna i troapsidalna bazilika tijekom 13. stoljeća, a svodove nadbočnim i glavnim brodom dobila je tek u 14. i 15. stoljeću.

Zapadni portal ukraasio je majstor Radovan 1240. godine, što doznajemo iz natpisa u luneti, a Cvito Fisković prepoznao je i reljefe

Radovanovih pomoćnika koji su na portalu radili nakon njega. Već u 14. stoljeću zapadno od crkve gradi se predvorje, čime je portal prestao biti vidljiv kao integralni dio pročelja katedrale. Izgradnja predvorja predstavljala je tek dio ambicioznog projekta koji je predviđao i podizanje dvaju tornjeva na sjevernom i južnom kraju predvorja, a izveden je samo južni toranj koji se gradio više od dva stoljeća. Sredinom 15. stoljeća uz sjeverni zid katedrale gradi se kapela za sarkofag Ivana Ursinija, trogirskog biskupa iz prijelaza 11. u 12. stoljeće, koju je projektirao Nikola Firentinac, a na sjevernom kraju predvorja dodaje se krstionica čiji je autor Andrija Aleši. Zvonik je dovršen tek krajem 16. stoljeća, kad je nad dva gotička katta napokon izgrađen i završni, renesansni kat.

Obnova kapele Ursini trajala je više od dvije godine, a obuhvatila je analize uzoraka kamena i montažnog načina izgradnje te sanaciju oštećenja kamena i restauraciju svih reljefa i kipova, od Firentinčevih putta bakljonoša, kipova apostola, putta telamona i Krunjenja Bogorodice do Duknovičevih kipova i baroknog oltara posred kapele. Time je najbolje djelo hrvatske renesanse dostojno predstavljeno javnosti, a troškove obnove u potpunosti je platila zaklada *Venetian Heritage Inc.* Osim što je obnova vratila kapeli stari sjaj i odstranila tragove starijih neadekvatnih pokušaja uljepšavanja kipova i premazivanja bez prethodnog čišćenja, omogućila je i usavršavanje studenata restauratorskog odsjeka Likovne akademije u Splitu koji su sudjelovali u radovima.

Restauracija Radovanova portala ostavljena je za kraj, a predstavljala je i najzahtjevniji dio posla. Portal je u 15. stoljeću bio popravljen i konsolidiran zbog opterećenja pročelja uzrokovano izgradnjom zvonika na južnom kraju

predvorja. Tom prilikom sastavni dijelovi portala povezani su željeznim sponama, a Nikola Firentinac isklesao je kapitule s puttima koji flankiraju vrata i niz renesansnog lišća. Već je u 19. stoljeću primijećeno da je kamen oštećen, što se pokušalo prikriti premazivanjem portala uljenom bojom. Restauracija portala, dakle, uključila je radove koji se odnose na čišćenje, konzervaciju i restauraciju, a trebalo je odstraniti i željezne spone koje su u međuvremenu korodirale i izazvale mjestimična napuknuća na originalnim kamenim dijelovima te sanirati učinjenu štetu. Osim toga, čitavo predvorje trebalo je konsolidirati kako bi se spriječila buduća strukturna oštećenja.

Radovanov portal, za razliku od drugih romaničkih portala na hrvatskom dijelu Jadrana, vrvi figuralnim reljefima i skulpturama koje su bile predmet brojnih stilskih i ikonografskih analiza. Iznad nadvratnika nalazi se luneta s temom Kristova rođenja predočenom na način srednjovjekovne *mise en scène* zajedno s razmaknutim zastorima i paralelnim scenama kupanja djeteta, objavom pastirima i kavalkadom triju kraljeva. Uz dovratnike nižu se po jedan obli stupić sa svake strane, potom dva pilastra, a na vanjskim krajevima likovi Adama i Eve ispod kojih se nalaze likovi lavova postavljeni na konzolama. Na pilastre se nadovezuju dva luka koji nadvisuju lunetu portala, ukrašena prizorima iz Kristova života. Na oblim stupićima nalazi se vitica s upletenim ljudskim i životinjskim likovima i scenama lova, dok su na prvom paru pilastara isklesani prikazi mjesečnih radova, od prosinca do travnja, koji ujedno označavaju i zodijačke znakove. Na drugom paru pilastara, onom vanjskom, prikazani su likovi apostola.

Stilskom analizom ustanovljeno je da majstor Radovan nije isklesao cijeli portal sam. Kao

što je već spomenuto, na portalu su među reljefima s prikazima Kristova života na lukovima iznad lunete identificirani i radovi još triju pomoćnika i nasljednika (npr. majstor Raspeća, majstor dviju Marija). S druge strane, ikonografske analize otkrile su više pitanja nego što su ponudile odgovora, što ne mora nužno predstavljati nešto loše jer se time motiviraju istraživači da ulože dodatne napore kako bi objasnili zašto je prikazano samo šest apostola, mogu li se svi individualizirati ili pak, zašto nije prikazano svih dvanaest mjeseci i znakova te zašto se prikaz ožujka ponavlja čak dva puta. S obzirom na navedene nedosljednosti, nameće se pitanje je li Radovan ostavio portal nedovršenim i zašto. Najčešće je objašnjenje to da je Radovana u dovršenju portala spriječila smrt. Tko je on zapravo bio i kako to da nam nije poznato još njegovih radova? S obzirom na to da kiparska raskoš i brojnost figuralnih skulptura predstavljaju pravi unikum u hrvatskoj romaničkoj umjetnosti, tajanstvenost Radovanove pojave iznova plijeni pažnju. Pogled na obnovljeni Radovanov portal otkriva

brojne finese, kako Radovanova klesanja, tako i vještine njegovih pomoćnika i nasljednika. Razlike između Radovanova tretmana odjeće i nabora te prikazivanja pokreta i fizionomije likova s jedne strane, te disproporcionalnosti i ukočenosti figura s druge strane, zajedno sa shematizacijom draperija i pokreta prisutnih kod ostalih majstora, sad su još očitije. Otkrivanje crnog granita upotrijebljenog za razdjelne lukove koji se nalaze između lukova s reljefima i lunete te za glatke stupiće između pilastara i za bazu u dnu zidova odaje tipično romaničko naglašavanje arhitektonskog raščlanjivanja gdje je polikromija sastavni dio logičnog redanja strukturnih elemenata. Oni na portalu odvajaju arhitektonske dijelove ukrašene skulpturama ne samo fizički nego i koloristički. Iako portal odiše romanikom, dobro je poznato da su u njega upleteni i gotički elementi humanizma i realizma, vidljivi na prikazima Kristova kupanja i mjesečnih radova.

Do obnove portala došlo je u posljednji čas jer su se oštećenja uzrokovana navedenim zahva-

tima 15. i 19. stoljeća nezaustavljivo širila, a Radovanovo djelo moglo se bolje sagledati iz reprodukcija nego pred samim portalom. Ažurnost obnove sasvim sigurno ima veze s osiguranim dotokom financijskih sredstava prijeko potrebnih za provođenje temeljite i stručne obnove, postignuto zahvaljujući stranim zakladama, dok je kvalitetu obnove ojačala i međunarodna suradnja kompetentnih stručnjaka. Osim Ministarstva kulture nitko od pravnih i fizičkih osoba u Hrvatskoj nije osjetio potrebu da svojim sredstvima pridonese obnovi Radovanova portala kao spomenika nulte kategorije i sastavnog dijela trogirске gradske jezgre upisane na UNESCO-ovu listu svjetske baštine. *Venetian Heritage Inc.* primjerice ima razgranatu mrežu aktivnosti koje provodi tijekom cijele godine i tako privlači filantropie i donatore koji se otimaju za pozivnice za prigodne balove i primanja, kako u New Yorku tako i u samoj Veneciji. Nažalost, budući da hrvatsko društvo nije senzibilizirano za potrebe u kul-

turi, o osnivanju sličnih zaklada u Hrvatskoj se ni ne razmišlja. Prisutnost međunarodnih restauratora koji su radili na projektu obnove i mogućnost da splitski studenti surađuju s njima također je bila od velike važnosti jer je iskustvo venecijanske radionice ujedno i najpoželjnije iskustvo za rad na trogirskom portalu, što se odnosi i na druge dalmatinske spomenike.

Obnova Radovanova portala ipak ne označava kraj svih radova na trogirskoj katedrali jer je već najavljen početak obnove kapele Sv. Jere, a nadamo se da će i unutrašnjost same crkve dočekati svoj red. Naposljetku, najavljeno je i otvaranje konzervatorskog odjela u Trogiru, čime bi se trebala osigurati stalna briga za trogirске umjetničke spomenike. Očekivati je da će obnovljeni Radovanov portal zajedno s kapelom Ursini, zvonikom i krstionicom rezultirati novim valom znanstvenog interesa i izdavanjem prigodne monografije, a ne samo promicanjem turističke ponude.